

Hajnal Ward Judit

Egy magyar digitális világgönyvtár víziója

„Nézd csak, erre meg az van írva, hogy magyar tudósok” – hallottam a hátam mögött. A következő percben már a kezembe is nyomták a vékonyka dossziét az egyetemi levéltár alagsori kutatótermében, ahol harmadik napja próbáltuk átrágni magunkat az egyetemi káplán hagyatékán. Bradford Abernethy harmincnégy szürke egyendobozában viszonylag rendezetten és jó állapotban sorakoztak a dossziék, de azért bőven volt még tennivaló a könyvtáros–levéltáros–könyvtár szakos csapat számára. Közel harminc év alatt bármelyik szakmában sok dokumentum halmozódik fel, ha az ember hangyamód gyűjtöget. Az Egyesült Államokban szigorú szabályok léteznek az iratmegsemmisítésre vonatkozóan. A jelenségre a nyelv a maga kreatív módján külön kifejezéssel reagált: CYOA, vagyis Cover Your Own Ass a neve az intézményekben és szervezetekben divatos gyakorlatnak. Ennek célja cégünk virtuális és saját magunk valóságos hátsó felének védelmezése az adminisztratív ballépésektől, annak jogi következményeitől és a lesújtó kritikáktól. Feltételezhető, hogy az egyetem vallási dolgaiért felelős káplánjának nem ez volt az elsődleges célja az iratok felhalmozásával. Abernethy atya eredeti megbízatása mellett aktívan részt vett az egyetemi életben, nemcsak oktatott és konferenciákat szervezett, hanem egyik fő mozgatója volt a külföldi csereprogramoknak.

„Mi a csoda ez, ki sem tudom olvasni. Negi? Kóveksz? Zábóú? Dzsez-liksz?” – mondta a másik feldolgozó munkatárs. Persze, Nagy, Kovács, Szabó, ezek elég közismert vezetéknevek. Jaszlics már kicsit nehezebb, de a könyvtáros szakmában szinte megszokta az ember, hogy a magyar származású Jacsó Béla nevét rendszerint *Dzsekszou*-nak ejtik. Mondanom sem kell, a neveken kívül szinte minden angol nyelvű volt a dossziében: kézzel és írógéppel írt levelek, elszürkült, ceruzás feljegyzések, áthuzigált és újragépelte jelentések, leheletvékony, indigókék másodpéldányok és fekete-fehér fényképek. A megsárgult dokumentumokból egy kéthónapos nyelvi-kulturális program története bontakozott ki, amelynek az egyetem adott otthont az Amerikai Tudományos Akadémia kezdeményezésére 1957 elején, a káplán vezetésével. Az Akadémia bizottsága által a közeli Kilmer menekülttáborban kiválogatott magyar természettudósok, orvosok, egyetemisták és egyéb, az USA tudományos élete számára használhatónak ítélt '56-os menekültek egy része a Rutgers Egyetemen várta be, amíg valahol egyetemi állást vagy férőhelyet találtak számukra. A hat-nyolchetes várakozás alatt bentlakásos, intenzív nyelvtanfolyamon vettek részt. A dossziében található dokumentumok szakszerű feldolgozása

után nem hagyott nyugodni a dolog. Vajon mi lett a sorsa a tanfolyam résztvevőinek? Jó sok víz lefolyt a közeli Raritan folyón, mire ismét időt kerítettem a magyar tudósokra, és ez év elején kikértem az anyagot a levéltárból. Hat éve alatt más nem nagyon nyúlt a dobozhoz, a grafitceruzás, nyomtatott magyar betűs kézírásom ott ékeskedett a dosszié fülecskéjén. Az elmúlt pár hónapban sikerült kinyomozni, mi történt honfitársainkkal. Felkutatásuk, beazonosításuk, sikereik és kudarcaik, sőt, mindegyik életsors egy-egy külön történet. De ez majd egy másik írás témája lesz.

A Magyar Könyvtárosok Világtalálkozójára készülvén egyből a magyar tudósok halovány dossziéja jelent meg lelki szemeim előtt, amikor a szerkesztő meg-tisztelő felkérése befutott, hogy írjak a tematikus számba. Hányszor visz véghez olyan dolgot az ember az életében, akármilyen picinek vagy jelentéktelennek tűnőt is, ami nélküle nem történt volna meg? Persze mindenki letesz az asztalra valamit a napi munkája során, de a *making a difference*, ahogy az amerikai angol mondja, ennél egy kicsivel többet jelent: valakinek valahol *valóban* számít, amit csinálunk. Ideális esetben valami olyanra vonatkozik, aminek eredménye mások életében változást jelenthet, bennünk pedig jó érzést kelt, hogy segíthettünk. Hány ilyen lehetőség adódik idegenbe szakadt könyvtárosok számára? Elnézünk mellette vagy a végére tudunk járni? A szűkös anyagi keretek közt, állandó állásunk kockázatát nélkül vajon mit tehetünk mi, külföldi magyar könyvtárosok, amire időnkéből is futja és a nagyközönségnek is hasznos? Meg az is elgondolkodtató, hány amerikai levéltár, egyetemi könyvtár, honismereti szervezet, egyházi intézmény vagy magánszemély tulajdonában rejtőzhetnek efféle anyagok. Vajon hány ilyen meglepő felfedezés várat még magára? Hány hasonló dosszié süllyed érdektelenségbe vagy merül feledésbe? Mennyit semmisíthettek meg közülük, és mennyi fog veszendőbe menni az elkövetkezendőkben, amikor anyagi források híján állapotuk romlik és a zöld penész miatt a kukában végzik? Ha digitalizálásra kerül az anyag, lesz-e a közelben valaki, aki rábólint a kimondhatatlan nevekre, érthetetlen szövegekre, „felesleges” dokumentumokra? Miért pont a magyar nyelvűt őriznék meg, amikor annyi más nemzet áll sorban? *Cui prodest?* – ugrik be azonnal, amire modern, huszonegyedik századi értelmezésben a *Ki fizet?* rímel.

De hogy szavamat ne felejtsem, azt álmodtam: egy digitális magyar világkönyvtár összeállításán dolgozunk mi, magyar könyvtárosok, virtuálisan, több kontinensen és országban, békés egyetértésben. Tényleg. Túl nagy lett volna a bifsztek, amit vacsorára elcsipegettem? Egy pszichológus egyszer azt mondta, hogy minden egyes emigránsról külön disszertációt írhatna, ha rendesen belevájkálna az álmaikba. Érdekes, hogy kit milyen problémák riasztanak fel verejtékes álmából forró nyári éjszakákon. Fogjuk rá a nagy melegre, de álmomban én egy tematikus, rendszerezett és átfogó magyar könyvtári portált vizionáltam a jelenlegi (legalábbis az USA-ban) gyér, szétszórt és megtalálhatatlan magyar vonatkozású gyűjtemények helyett, egy olyan virtuális könyvtárat és levéltárat, ahol az olvasó nincs kitéve a sors és a véletlen kénye-kedvének.

Magyar digitális gyűjtemények Amerikában?

Hol vannak digitalizált magyar anyagok Észak-Amerikában? Vannak-e magyar vonatkozású elektronikus gyűjtemények egyáltalán? A milliárdos nagyságrendű

elektronikus anyagok közepette vajon könnyen megtalálhatóak-e? Könyvtárosi segítség vagy vak szerencse kell ahhoz, hogy a felhasználó ráleljen arra, amire neki pont szüksége van? Ehhez kicsit ismernünk kell az amerikai könyvtárakat is. Ezért segítségül hívnám Sonnevend Péter statisztikai vázlatát az USA könyvtárainról az ezredfordulón, amely remek betekintést nyújt a méretekbe és arányokba egyaránt (Sonnevend, 2005). A közel tízezer könyvtár és könyvtári szervezet több mint 767 milliós állománya, 60 milliós audiovizuális és 2,5 milliós elektronikus dokumentuma a kétmilliós nagyságrendű időszak kiadvány előfizetése tükrében minden egyes magyar dokumentum Amerikában *szubatomi*kus részecskének tűnik számomra.

Hol rejtőznek tehát a magyar anyagok? Léteznek egyáltalán amerikai könyvtárakban? Vannak külön magyar gyűjtemények az USA-ban? A legfrissebb átfogó felmérés amerikai magyar gyűjteményekről egy közel húsz évvel ezelőtti kérdőív eredménye (Kovács–Faragó, 1994), ebben értelemszerűen nem szerepelnek adatok elektronikus formátumról. Magyar forrásokat is felsorol egy szláv és közép-európai gyűjteményekről készült felmérés (Urbanic–Feinberg, 2004), amely részletesen bemutatja a nagy amerikai egyetemek vonatkozó könyvtárait, és esetenként bekerült egy-egy magyar gyűjtemény is, de ez sincs lebontva nyomtatott és elektronikus forrásokra. A következő egyetemek és intézmények állományában található valamilyen hungarológiai témájú anyag: Cornell, Harvard, Kongresszusi Könyvtár, New York Egyetem, Rutgers Egyetem/Amerikai Magyar Alapítvány, Kaliforniai Egyetem Berkeley és Los Angeles részlegei, Chicago Egyetem, Illinois Egyetem Urbana-Champaign-ben, Maryland Egyetem College Parkban és az Észak Karolina Egyetem Chapel Hillben. A listán nem szerepelnek olyan óriási intézmények, mint az Indiana, Columbia, Yale és Princeton egyetemek, amelyek köztudottan rendelkeznek magyar anyaggal. A hiány oka az adatgyűjtés módjában keresendő: a kérdőívet elsősorban a szláv könyvtári állomány feltérképezésére szánták, és az adatszolgáltató könyvtárosra bízták, hogy kitérjen a különböző nyelvekre. Közismert, hogy jelentős magyar gyűjteménnyel rendelkezik a Kongresszusi Könyvtár (Nyirády, 2009), és számos magyar nyelvű vonzaskörzetben működő közkönyvtár (például New York, Cleveland vagy Seattle városok) az amerikai közösségek és magánszemélyek gyűjteményei mellett. Az Amerikai Magyar Alapítvány Könyvtára és Levéltára New Brunswickban a maga nemében páratlan gyűjtemény; állományának jelentős része megtalálható a Rutgers Állami Egyetem katalógusában, de a könyvtár az egyetemtől függetlenül működik (Hajnal Ward–Csűrös-Clark, 2009). Érdemes odafigyelni az olyan szórványos kezdeményezésekre is, mint a Purdue Egyetem honlapján elérhető naprakész bibliográfia, a *Bibliography for Work in Hungarian Studies as Comparative Central European Studies* (Vasváry–Tötösy de Zepetnek, 2011), amely a következő témákban szemlél az elmúlt három évtized tudományos közleményeiből: művelődéstörténet, irodalom, történelem, politológia, nyelvészet, néprajz, film, zene, szociológia, kulturális antropológia, szépművészet – többek között.

Ha könyvekre és egyéb, hagyományos módon katalogizált dokumentumokra szeretnénk adatokat találni, akkor a leggyegyszerűbb, ha az OCLC WorldCat előfizetési FirstSearch adatbázisát használjuk. A magyar szóra különféle módon rákeresve (részletesen lásd zárójelben alább) a következő számokat találjuk az összetett keresés eredményei szerint:

Hungarian (keyword)	154 494
ebből magyar nyelvű	45 922
ebből internetes forrás:	18 275
Hungarian (subject)	47 731
Hungary (subject)	149 197
Hungarian (Language phrase)	464 244
Hungary (geographical coverage)	147 126.

Ezek természetesen bibliográfiai rekordok, és a teljes szövegű lekérdezés a saját könyvtári katalógusunkban keres csupán. Példaként említhetjük Esterházy Péter műveit (359 találat), amelyek teljes szövege köztudottan több magyar elektronikus forrásból hozzáférhető. Ebből 155 magyar nyelvű, bár a pontosság kedvéért megjegyzem, az adatbázis ugyanazon mű különböző évbeli kiadásait külön egységnek értékeli. Ezért például a *Harmonia caelestis* öt külön könyvet mutat 31 példányban. Az egyébként jól használható adatbázisnak természetesen nem feladata, hogy a teljes szöveghez ugrópontként szolgáljon. A két ország kiadói és könyvtári gyakorlatában létező óriási különbségek miatt az amerikai felhasználónak meg sem fordul a fejében, hogy a teljes szöveg magyar könyvtári állományból ingyen és bérmentve letölthető. Az amerikai olvasó vagy a helyi közkönyvtárból kölcsönzi az e-könyvet mondjuk, OverDrive-val, vagy megvásárolja e-könyv olvasójának megfelelő formátumban. Ha esetleg eszébe is jut, hogy Google-lal rákeressen a teljes szövegre, legfeljebb torrent-oldalakat kap eredményként, amelyeket viszont minden épeszű internetszolgáltató letiltott az USA-ban.

Nézzünk meg egy másik példát a tudomány és a felsőoktatás világából. Egy korábbi lekérdezésünk során az amerikai egyetemeken készített magyar vonatkozású doktori értekezéseket vizsgáltuk meg a *Proquest Dissertation and Theses*, a legrégebbi disszertációs adatbázis segítségével (az adatgyűjtés módjáról részletesen lásd Hajnal Ward–Stewart, 2012 a Pécsi Egyetem Hungarológiai Évkönyvének ősszel megjelenő számában, amely dicséretes módon végre elektronikusan is hozzáférhető lesz). Az 1859 hivatkozásból 1675 utalt disszertációra, ami amerikai egyetemen készült és valamilyen köze volt Magyarországhoz. Összehasonlításként következnek néhány más nyelvhez kötődő disszertációs témák adatai ugyanebből az adatbázisból: lengyel: 2966, cseh: 1371, ukrán: 986, szerb: 720, román: 704, horvát: 396, litván: 334, szlovák: 327, észt: 317, lett: 225, szlovén: 216. Az 1675 magyar értekezés témája a következőképpen oszlott meg: történelem: 509, zene: 393, politológia: 216, irodalom: 132, oktatás: 128, közgazdaságtan: 100, stb.

Oktatásról szólva, az Amerikai Magyar Tanáregyesület (AHEA) éves konferenciáján is mindig újabb és újabb kutatásokról értesülhetünk. Ez a közösség viszonylag zárt, elektronikus folyóiratuk mindössze évente egyszer jelenik meg. Más előadási vagy publikálási lehetőség magyar vonatkozású témákról alig van, viszont a szakmai konferenciákon gyakran felbukkannak magyar tartalmak. A kutatók tehát igenis veszik a fáradságot és kutatnak, vagyis van igény az elsődleges forrásokra. A fenti adatok mind arra utalnak, hogy van érdeklődés a hungarológiai témák iránt. Kérdés, hogy megtalálják-e az érdeklődők mindent, amire szükségük van. Elgondolkodtató, hogy tartalmasabb és könnyebben megtalálható könyvtári források, rendszeresen működő hungarológiai műhelyek és magyar nyelvoktatás vajon hogyan járulhatnak hozzá a magyar témák népszerűségéhez a kutatásban.

Hogy állunk a tájékoztatással magyar témákról az USA-ban? A hungarológiai programmal vagy magyar nyelvoktatással rendelkező egyetemek könyvtárainak honlapján nem található kifejezetten hungarológiai tájékoztató szolgáltatást vagy kutatói segédletet (research guide). Bizonyos egyetemek (pl. Yale, Duke) hosszabb-rövidebb ismertetővel rendelkeznek az angol nyelvű magyar anyagaikhoz. Ez idáig nem készült hungarológiai témájú LibGuide sem (a LibGuide az elektronikus könyvtári tájékoztatás népszerű, előfizetési szoftvere: a könyvtárosok által egy adott témáról meghatározott célközönség számára összeállított portál, az interneten szabadon elérhető). Mindössze öt könyvtári honlap említ magyar anyagokat szláv gyűjteményeinek ismertetésében, illetve egy esetben egy nemzetközi kapcsolatok portálon (Michigan Egyetem, Toronto Egyetem, Illinois Egyetem, Bowling Green Állami Egyetem és a Washington Egyetem). A LibGuide oldalak közös jellemzője, hogy leginkább csak esetleges linkeket tartalmaznak magyar portálokhoz és honlapokhoz, ezeket amúgy egyszerű Google-kereséssel bárki megtalálhatja.

Kirakójáték és a könyvtáros felelőssége

Az elkövetkezőkben egy példából szándékozok általánosítani a magyar vonatkozású forrásokat illetően. A bevezetőben említett tudósok lenyomozása során jó néhány meglepetésben, váratlan felfedezésben és heureka-élményben volt részünk, jóllehet, három gyakorlott könyvtáros végezte a lekérdezéseket. Elsősorban nem olyasmire gondolok, mint a korabeli, zárolt CIA-jelentések teljes szövege, bár az adat, hogy hány emigráns értelmiségit szerveztek be, mi tagadás, eléggé megdöbbenett. Azt sem találtuk meglepőnek, hogy nyilvánosan hozzáférhető vagy előfizetési adatbázisok egész sora bizonyult hasznosnak a nevek és személyek azonosítására és a tudósok nyomon követésére. Néhány szerencsés véletlen is közrejátszott, mint például egy könyvtári adatbázishoz való hozzáférés, vagy hogy egy családfakutatásban érdekelt egy vallási csoport óriási méretű adatbázisa mennyi magyar bejegyzést tartalmaz. A projekt során elképesztő mennyiségű személyes dokumentumot digitalizáltak, ki tudja, milyen célból, és rengeteg magyar vonatkozású anyag is bekerült. Teljesen véletlenül történt az is, hogy az 1956-ban Eisenhower elnök által a magyarok ügyeinek koordinálására megbízott Tracy Voorhees gyűjteményének egy részét pont mostanra digitalizálták, ebben természetesen rengeteg a magyar vonatkozású anyag. De találtunk magyar anyagot dohánykutatóval foglalkozó adatbázisban és repülőgép felszállási engedélyek között, sőt, a közösségi média is segítségünkre sietett nem egy esetben.

Végig úgy éreztük, hogy a padláson talált gigantikus kirakójátékban próbáljuk helyére tenni az elemeket, amelyekről fogalmunk sincs, hol rejtőzhetnek. Azt eleve nem hittük, hogy minden részecske előkerül majd. Mivel tudósokról volt szó, arra számítottunk, hogy egyszerű dolgunk lesz, és csak publikációikat kell megtalálnunk: könyveket a katalógusban, folyóirat-közleményeket a megfelelő szakmai adatbázisban. De a pályamódosítók vagy diákok esetében nagy-nagy leleményességre és türelemre volt szükség. Ki gondolta volna, hogy az egykori vegyészből sikeres szakácskönyv-szerző válik, az ötvenes évek olimpiai öttusaedzője pedig gyerekeknek szervez nyári lovastáborot? Sőt, igazi magyar disznóölést is! A váratlan felfedezések általában a sokadik lekérdezés alkalmával történtek, amikor már szinte teljesen feladtuk, hogy egyik-másik emigránsról bármit is találunk. Ekkor egy-

szerre csak egy digitális gyűjteményben hirtelen felbukkant egy dokumentum, ami fényt derített az adott tudós vagy szakember kilétére.

Ilyenkor a könyvtárosi szakma felelősségére gondol az ember: megteszünk-e minden tőlünk telhetőt azért, hogy a jövőben a kutató majd ne adja fel túl hamar? Ott lesz-e az a forrás a helyén, és lekérdezhető lesz-e, hogy a felhasználó megtalálja azt az egyetlen dokumentumot, ami továbblendíti a nehéz időszakon, esetleg át-törést jelent a kutatásában?

A magam részéről úgy érzem, jó úton járok: a könyvtáramban találhatóak az alkoholtudomány eredetének legfontosabb dokumentumai, a kezdeti kutatásban, publikálásban és oktatásban érintett tudósok által hátrahagyott írások, jelentések. Intézményünkben ered az alkoholizmus betegségmodellje, és lényegében itt született meg az alkoholológia mint önálló, interdiszciplináris tudományág. Nem egyszerű a napi munka mellett egy digitalizálási projektet is szervezni és bonyolítani, de enélkül a világ mit sem sejt tudósainkról és erőfeszítéseikről egy meglehetősen ellenséges korban, közvetlenül a szesztilalom feloldása után. Hetven év elteltével csak a sikerek látszanak, jobb esetben egy-egy számrűfűles katalóguscédula, porosodó könyv és fakult fénymásolat valahol egy polcon vagy fiókban elrejtve, amelyről senki nem hallott. De mi a helyzet a háttérrel? Vajon hányan tudják azt, hogy Elvin Morton Jellinek, az alkoholizmus betegségmodelljének megalkotója magyar származású volt? Ugyan Amerikában született, de gyermekkorában éveket töltött Magyarországon, és lehet, hogy csak előttem, de szerintem az életpályája során jó néhányszor megvillant magyaros érzésvilága. Egyébként a Jellinek-görcbét Magyarországon is tanítják az egyetemeken és főiskolákon, de a tudós származása nem közismert.

Az elektronikus gyűjtemények jellemzői

Hogy milyen az álombeli magyar világkönyvtár? Sajnos, a konkrét részletek helyett csak foszlányokra emlékszem. Az együtt dolgozás élménye és a késztermék fölötti öröm viszont megmaradt. Az Europeana lett volna az alapja vagy a MEK Világkönyvtár oldalával? A vízióban egy dinamikusabb portál szerepelt, olyasmi, amit a hallgatóim produkálnak a félév végére: a platform általában valamelyik divatos tartalommenedzselő vagy digitális gyűjteménygyártó szoftver, pl. Greenstone, Omeka, Drupal, Joomla, esetleg Google Sites; a megjelenési forma egységes, izléses, egyszerű és a többi. A fentiek közül néhány több-kevesebb programozói ismeretet igényel, egyik-másik igencsak próbára teszi az informatikusok türelmét a telepítésnél, de általában szinte bármelyik beválik. Újabban lehetőséget kaptunk az OCLC ContentDM kifejezetten digitális gyűjtemények összeállítására tervezett alkalmazásának kipróbálására is. Ez aztán tényleg sokat tud! Igaz, a könyvtár szak számára a valamelyest lebutított, kissé még zöld változatát biztosította a cég, de ehhez megkaptuk a teljes körű rendszeradminisztrációs jogot. Így aztán az egyes résztvevők feladatkörének megfelelően tudtuk beállítani a hozzáférést, mintha csak az igazi könyvtárban dolgoznának könyvtárosok, informatikusok és könyvtári kisegítő személyzet. Ez a web-alapú állományfejlesztő alkalmazás lehetővé teszi egyedi és többleteles adatállományok kezelését, az adatokat és tartalmakat a cég szerverén tárolják és archiválják. A metaadatok bevitelét és szer-

kesztése nem kíván nagy szakértelmet az adott felületen. A különféle formátumok egyszerű kezelése, a teaurusz testreszabhatósága és a beépített indexelés csak néhány példa, hogy miért akartuk az amúgy nem olcsó alkalmazást az órai keretek közt kipróbálni. A végtermék pedig egy olyan tetszetős digitális könyvtár, ahol könnyen megtalálhatók az egyes objektumok a fent említett tulajdonságoknak köszönhetően. Tévedés ne essék, ez nem a reklám helye, csak annak kiemelése, hogy az elektronikus gyűjtemények jellemzői közül elsőként a megfelelő platform és háttér-technológiák megválasztását illene említeni.

Hogy melyek lennének azok, az a feladattól, a gyűjtemény jellegétől, a célközönségtől, a könyvtári személyzet technológiai ismereteitől és nem utolsósorban a pénztárcánktól függ. Az említett kurzust azzal szoktuk kezdeni, hogy alaposabban megnézzünk két, általam önkényesen kiválasztott elektronikus gyűjteményt. A házi feladat során a hallgatók javaslatokat adnak két helyzetre: ha feleannyi pénzből kellene megoldani a feladatot, vagy ha a költségvetés a duplája lenne. Az utóbbival senkinek nem szokott problémája lenni... Egy másik, sok magyar forrást tartalmazó gyűjtemény, az Europeana (europeana.eu) fogantatásától kezdve szerepel a tantervemben példaként. Hogy milyen példa? Attól függ. Az első alkalommal, amikor az indulás napján megnyílt és az óriási érdeklődés miatt összeomlott, nyilvánvaló volt, hogy nem követendő példaként jött szóba. Később egy többnyelvű csoporttal alaposabban megnéztük az egyes országokat, és a tartalmi gazdagság mellett sok hasznos ötletet is találtunk digitális gyűjtemények összeállításához. De nem úgy emlékszem, hogy ez lett volna az álomkönyvtár.

Az álomhoz és az oktató tananyaghoz visszatérve az utálatos csapatmunkát sem hagyhatjuk ki. Team, csapat, kooperáció, kollaboráció, ezek nem a legnépszerűbb szavak, ha magyarra fordítom őket. Az amerikai diákok mit sem tudnak a *mindenki kollaboráns* jelentéséről, hozzá vannak szokva a közös lóhoz, mégis szinte minden hallgatóm zohorál a félév elején. Ki nem állhatják a csoportos feladatokat, és *nem-e lehetne-e...* A válaszom mindig elutasító, mivel a félév célja a digitális technológiák alapjainak elsajátítása, gyakorlati ismeretek és tapasztalat szerzése digitális projektek lebonyolításában. Ez utóbbi pedig egyedül nem megy. A második hétre általában lecsendesedik a cirkusz; kicsit morognak még, próbálkoznak ezzel-azzal, milyen nagy tapasztalatuk van webdizájnban, meg hogy csináltak már digitális könyvtárat, és inkább háromszor annyit dolgoznának, csak ne kelljen másokkal. Hallottam már minden kifogást, és csak fújom a magamét két hétig, mint egy vevőszolgálati képviselő, aki előregyártott szövegekkel szereli le a panaszos ügyfelet. A harmadik héten kialakulnak a láncok és pozíciók a csoportdinamika közismert szabályai szerint, létrejön a kommunikáció, repkednek az ötletek, gazdára találnak a szerepek, kiderül, ki a legnagyobb sunnyogó, egyszóval, megindul a munka. Nem részletezem: a kezdeti feszültségek után a diákok személyes idő-, munka-, energia- és egyéb befektetései mehozják a digitális gyümölcsöt, ami ez esetben nemcsak egy kisebbfajta gyűjtemény, hanem maga a létrehozás tapasztalata, a közös élmény. Az év végi tantárgyértékelésben aztán rendszerint olyanokat írnak, hogy *rengeteget tanultam, nem változtatnék semmit a kurzuson*, vagy *eddig gyűlöltem csoportban dolgozni, de megérte végigcsinálni a félévet*.

Hogy mi a titok? A közös cél és érdek, az alapbizalom a többiek hozzáértése (vagy hozzá nem értése) miatt, a megfelelő kommunikációs stratégia megválasztása, képesség és hajlam a nézeteltérések civilizált kezelésére, a csoportos felelősség

védőhálója, a hasonló cipőben járó társak jelenléte – mint kedvező hatás a csoportteljesítményre. Lehetne még sorolni, a lényeg, hogy ha maga a feladat vonzó és érdekes, eddigi tapasztalataim szerint minden ilyen ad hoc társaság képes volt együttműködni és együtt dolgozni, szellemi és technológiai megoldásokat találni, a munkát részekre tagolni és beosztani, és a terméket, esetünkben a digitális gyűjteményt határidőre szállítani, még akkor is, ha a munka egyes elemeit menet közben tanulták meg a csoport tagjai. Ja, és még valami! Ez egy online kurzus, a diákok az USA bármelyik államában lehetnek fizikailag (időeltérés három óra), de volt már példa európai és ázsiai résztvevőkre is, minden nagyobb probléma nélkül.

Hogy a biznisz világából is kölcsönzünk elemeket a végtermék legyártásához? Persze, miért ne? A könyvtár mindenféle felhasználót szívesen lát, miért ne tanulnánk mi is tőlük? Sőt, érdemes külön figyelmet szentelni a *crowdsourcing* nevű, csoportos, esetleg tömeges együttműködésen alapuló tevékenységeknek a könyvtári szférában is. A fogalom eredeti meghatározása szerint bármilyen feladat lehet, amit eredetileg egy munkatárs végzett, de jelen formájában egy közösségnek vagy csoportnak adják ki, minden ellenszolgáltatás nélkül. Elsősorban vélemény- és információgyűjtésre gondolok, nem pedig üzletelésre egy gigantikus virtuális piactéren. Az USA nagy ország, mindenre találunk példát, meg az ellenkezőjére is. Ugyanígy a tömegek bölcsessége nem a feltétlenül a nagy számokban rejlik, hanem az önkéntes munkaerő által szabadidőben megosztott tudás és tapasztalat felhalmozódásában és a közös virtuális élményteremtésben. Persze sok ilyen projekt kimeríti a *vérciki* kategóriáját, például amikor egy író közreadja következő könyve első és utolsó fejezetét, és az olvasóktól várja, hogy megírják a közbenső részeket. A tömegbölcsesség extrém esetben akár életveszélyes is lehet, amennyiben az ember az orvos helyett az internethez fordul akut szívpanaszaival. De léteznek hasznos, pénztárcakímélő tipp-oldalak és békésen címkéző felhasználók is.

A *crowdsourcing* egyik könyvtárban és digitális gyűjteményekben megvalósítható szerepe a közösségteremtés. Erre számos példát láttunk a kollaboratív katalógizálástól kezdve, a kanadai névadási projekten át az ausztrál Trove megosztott újságcikk-korrekció vállalkozásig (a mai nap termése: 70 343 javítás). Az egyik kedvenc történetem egy kaliforniai közkönyvtárból való, ahol egy sor régi fényképet digitalizáltak és indítottak útjára a világhálón. A csoportképek a negyvenes évek elején készültek amerikai japán internálótáborban, amelynek pusztá léte hosszú ideig tabu volt. A könyvtár egy képmegosztó-alkalmazás segítségével közzétette a képeket, és először csak a környékbeliek, majd később mások is elkezdtek címkézni a felismerhető rokonaikat, barátaikat és ismerőseiket. Az ártatlanul táborba zárt, több mint százezer japán-amerikai leszármazottai a fényképek mellé kis történeteket is mellékeltek, és kialakult egy párbeszéd közöttük. Kíváncsian várom a történet folytatását.

Magyar világgönyvtár: látomás?

A világgönyvtár álmom óta eltelt pár hónap, de egyre inkább megvalósíthatónak tűnik az ötlet. Sokkal jobban, mint a webes nyelvoktatás víziója Magyarországon 1996-ból, a betűtípusok keveredésének hőskorából.

„A jövőbeli nyelvtanuló, aki már otthonában is rendelkezik Internet-elérési lehetőséggel, és választott hivatása miatt is több órát tölt naponta a képernyő előtt, a szó valódi értelmében nyelvtanuló, nem tanítani kell, hanem irányítani. Akár maga is megkeresi a neki szükséges forrásokat: az írásos és hangzó tananyagokat, e-mailen tartja a kapcsolatot tanárával, nyelvtanulótársaival levelezőcsoportokban osztja meg tapasztalatait és cseréli ki véleményét.”

(Hajnal–Agócs–Veress, 1996).

Ennél sokkal többre haladt a világ az elmúlt tizenhat évben. Belátom, kissé megmosolyogtatók a szerzők meglátásai a cikkben ma, 2012-ben. De a kilencvenes évek közepén Magyarországon még alig volt olyan, aki rendszeresen internettel foglalkozott volna. Hardware is alig volt hozzá, akkoriban kezdték kiépíteni az országos hálózatot. De sokszor is előfordul, hogy a kanadai Edmontonból gyorsabban be tudtam jelentkezni a budapesti szerverre, mint a debreceni barátaim! Kevés szerencsésnek adatott meg, hogy egy hosszabb külföldi tanulmányút alkalmával közelebről beleláthatott a készülődő információs robbanásba, majd azonnal volt lehetősége, hogy itthon is felvegye a fordulatszámot. Milyen nehéz is volt rávinnünk az *Alföld* irodalmi folyóirat egyes szerkesztőit, hogy tegyük fel a szövegeket a webre. Élénken élnek bennem azok a párbeszéddek, amelyeket neves íróinkkal folytattam a Debreceni Irodalmi Napok és Tatai Írótáborok alkalmával. Legtöbbjük a számítógép gondolatát is elvetette, mások attól féltek, hogy ha szövegeik elektronikusan elérhetővé válnak, esetleg valaki majd belerondít a tökéletes mondatba. Ma meg a közösségi média az alkotás egyik fontos színtere. A kiadók félelme természetesen az volt, hogy senki nem veszi meg a könyveket, erre itt a sok elektronikus könyvolvasó. Ahogy megfigyeltem a minap, egy átlagos repülőgépen, a fele társaság kezében az van, nem könyv. Az olvasott ekönyvet viszont mindenki maga választotta ki és töltötte le. A tanulási, olvasási és információkeresési szokásokat gyökeresen megváltoztatta a technológia fejlődése és az internet. A tizenhat évvel ezelőtti látomásból beigazolódott, hogy a felhasználót *nem tanítani kell, hanem irányítani. Akár maga is megkeresi a neki szükséges forrásokat* stb. A mi feladatunk, hogy eljuttassuk a forrásokat oda, ahol a felhasználók keresgélnek, és az általuk preferált lekérdezési módon tegyük ezeket megtalálhatóvá, legyen az szabadszavas keresés vagy QR-kód.

Egy percre még visszatérnék a könyvtár szakos hallgatókhoz. Állandóan az orruk alá kell dörgölnöm, hogy az olvasót egyáltalán nem érdekli, honnan jön a tartalom, mi a metaadata-séma, milyen a képfelbontás vagy a platform. A legjobb, ha nem kell a fejét törnie semmin, és a gyűjtemény kezelése magától értetődő. A felhasználó számára a lényeg, hogy mindenféle különleges előképzettség és nagyobb nehézség nélkül kihasználja és élvezze a változatos elektronikus tartalmak előnyeit. Az elektronikus gyűjtemény eszköz, de mint ilyen, pótolhatatlan. A tartalmakat viszont elő kell állítani és prezentálható állapotba kell hozni. Nincs annál szomorúbb, mint egy puccos-flancos honlap, a legmenőbb webdizájnnal és nulla értékű tartalommal.

Hogy miből gondolnám, hogy a magyar könyvtárosok szerte a világon tehetnének valamit? Egyrészt, mert óhatatlanul kerülnek magyar vonatkozású

anyagok, amelyekről esetleg nem tud a világ. Másrészt a térítés nélkül végzett munka nincs ellenünk. De a legfontosabb, hogy a hozzáértés intim módon sajátunk. Például amikor az Amerikai Magyar Alapítvány könyvtárában kiegészítettem egy ideig önkéntes könyvtárosként, nekem jutottak a problémás esetek. Problémás lehet bármi, ami a megszokottól eltér, ebben az esetben semmilyen vonatkozó adatot nem talált a feldolgozáshoz a két, egyébként nagyon ügyes és lelkiismeretes amerikai kolléganő. A feldolgozandó objektumra adott első megjegyzéseimmel jól elszóraztattam őket a feladat elvégzése előtt. *Mi újság a Futrinka utcában? A kék csodatorta, Vízipók* – persze, hogy ismerem, ezen nőttünk fel, a gyerekeimmel együtt.

Az információtudományra hivatkozom, hogy ez az évszázad a véletlen felfedezések korszaka. Kérdés, lesznek-e felfedezhető anyagok a hungarológia terén. A Magyar Könyvtárosok Világtalálkozója kiváló alkalom lehetne egy ötletbörzére, a párbeszéd megindítására vagy akár csak az érdeklődő könyvtárosok lajstromba vételére, akik szabad idejükben szívesen dolgoznának egy magyar világgönyvtár összeállításán.

Nem áltatnám magam azzal, hogy az én fejemben fordult meg először a gondolat, de elszigetelve, szerte a világon, egyéneként keveset tehetünk. Mi hát a konstruktív megoldás? Projektgazdára lenne szükség egy magyarországi hivatalos intézményből, aki megfelelő hatalommal rendelkezik? Mecénásra, aki szívügyének tekinti a feladatot? Lelkes kívülállóra, aki összefogja az egészet? Jelentős anyagi forrásokra? Kevésbé komolyan vett, de lopva gyakran olvasott klasszikusunkkal szólva, első célunk az lehetne, hogy leüljünk ama bútordarab köré, amelyről olyan sok függ, és beszéljünk. A mozaikberakás egyelőre mellőzhető.

IRODALOM

- Hajnal Judit–Agócs László–Veress Gábor–Magulya László (1996): WWW és nyelvoktatás. In: Bakonyi, P.–Herdon, M. (eds): *Informatika a felsőoktatásban és Networkshop '96*. Debrecen, 1141–1155. p.
- Hajnal Ward Judit–Csűrös-Clark Sylvia (2009): Az amerikai magyarok könyvtára. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2009. 12. sz. 11–16. p.
- Kovács Ilona–Fragó Lászlóné (szerk.) (1994): *Külföldi hungarika-anyagot őrző magyar könyvtárak címjegyzéke*. Budapest, OSZK, 144 p.
- Nyirády, Kenneth (2009): A Kongresszusi Könyvtár magyar gyűjteményei. Legfontosabb adatok és a fejlesztés legújabb irányai. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2009. 12. sz. 5–10. p.
- OCLC WorldCatadatbázis, 2011 <http://oclc.org>
- ProQuest adatbázis (2011): <http://www.proquest.com/en-US/aboutus/history.shtml>
- Sonnevend Péter (2005): Az Amerikai Egyesült Államok könyvtárai az ezredfordulón. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2005. 6. sz. 43–52. p.
- Urbanic, Alan–Feinberg, Beth (2004): *A Guide to Slavic Collections in the United States and Canada*. = *Slavic and East European Information Resources*, 2004/3/4. 1–193. p.
- Vasvári, Louise O.–Tötösy de Zepetnek, Steven–Salzani, Carlo (2011): *Bibliography for Work in Hungarian Studies as Comparative Central European Studies*. CLCWeb: Comparative Literature and CultureLibrary